

Saschuk G. M. The power of information as a factor in the evolution of civilization.

The author tries to prove that the power of information becomes of utmost importance, because for years, the information has become a factor in the evolution of civilization. She – the basis of an innovative style of thinking. Rich informational nature of philosophical knowledge gives it meaning, is « a huge change in our world view, in relation to property and power « causes « huge shift» in understanding the social basis, of social consciousness. This is what makes the resort to reservations regarding omnipotence and charity information power.

Keywords: information society, information culture, cyberculture, virtual reality communication space, e-democracy.

Арабаджиев Д. Ю.

МОНІТОРИНГ НАЦІОНАЛЬНОЇ, МАКРОРЕГІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ

У статті розглянуто поняття ідентичності, відокремлено поняття національної та етнічної ідентичності. Подано результати соціологічного дослідження чинників формування ідентичності. Визначено напрямки подальших досліджень, у т.ч. в рамках моніторингової діяльності щодо визначення особливостей становлення, розвитку і функціонування ідентичності як чинника формування громадянськості у сучасному суспільстві.

Ключові слова: громадянськість, етнічна ідентичність, національна ідентичність, моніторинг, чинники.

Поняття «громадянин» передбачає наявність у людини певного розуміння сутності понять «суспільне благо», «народ», «батьківщина», тобто зумовлює наявність, окрім юридичної складової, певного рівня соціально-філософської рефлексії та політичної грамотності. У зв'язку з цим можемо вести розмову про ще одне поняття – «громадянськість», яке, окрім юридичного статусу особи, передбачає і усвідомлення нею своєї ролі і місця у тому суспільному утворенні, в якому вона перебуває. Також перед такою особою можуть постати питання і про ознаки «громадянськості», її складові, питання про те, завдяки сукупності яких факторів, окрім юридичних, людина може відчувати свою належність до громадянства, свою ідентичність.

Необхідність чіткого окреслення ідентифікаційного простору в Україні диктується як пізнавальними, так і особливо практичними завданнями. Значення останніх зростає у зв'язку з тим, що процеси самоідентифікації відбуваються в Україні одночасно зі зміною механізмів соціально-економічного регулювання. Новітній етап соціокультурної трансформації у новоствореній державі пов'язаний з істотною модифікацією системи цінностей і моделей політичної поведінки. Нестабільність соціального середовища, ускладнена різнополюсністю зовнішніх орієнтацій, породжує розмитість ідентифікаційних систем та дифузію ідентитетів.

Саме тому дослідження чинників формування громадянськості, зважаючи на складну історію України і сучасні її характеристики як транзитивної держави, має неабияке значення – як з точки зору науки, так і практичного використання отриманих результатів. І особливо важливим в цьому плані є врахування ідентитетів різних рівнів, що впливають на формування громадянськості в цілому.

Значний внесок у дослідження проблематики функціонування ідентичності зробили вітчизняні вчені Л. Нагорна, Ю. Тищенко, С. Горобчишина, А. Іванець, Д. Ковриженко, І. Курас, М. Обушний, І. Кресіна, С. Єфремов, В. Степаненко, О. Майборода, Л. Шкляр, О. Олійник, О. Пахльовська, Г. Палій, Р. Додонов, С. Мофа, М. Степико, О. Кіндратець й зарубіжні дослідники В. Тишков, Я. Коллар, Б. Андерсен, Е. Сміт.

Водночас компаративними дослідженнями в цій галузі та проблемою ідентичності як чинника формуванні громадянськості науковці займалися небагато. У цьому контексті варто згадати розвідки В. Вербець, С. Мітряєва, О. Проскуріна та особливо відзначити наукові розробки В. Циби. Також не можна оминати увагою таких авторів концепції громадянської освіти в Україні, як С. Позняк, О. Пометун, П. Вербицька, О. Войтенко, Ю. Найда, Н. Софій, О. Сулова, Дж. Бетелл, Д. Ройл та ін.

Метою статті є характеристика національної, макрорегіональної та регіональної ідентичності як чинника формування громадянськості на основі аналізу наукової літератури та з урахуванням результатів соціологічного дослідження.

Проблеми національної самоідентифікації є важливими для кожного народу, оскільки вони зачіпають смисложиттєві основи його існування. Для України ці проблеми є ще гострішими, бо здобуття незалежності поставило її перед вибором нової ідентичності, такої, яка найліпше сприяла б процесам формування політичної нації співгромадян. Обрана молодією державою парадигма націо-

державотворення не була національно-етнічною і не закріпила за титульним українським етносом ніяких владних переваг. Проте закладений у національно-державницькій парадигмі об'єднуючий потенціал виявився надто слабким для того, щоб політична нація стала вагомим конструктом ідентифікаційного поля. Гостра криза ідентичності, у стані якої український соціум перебуває й досі, супроводжується конкуренцією комуністичної, ліберальної, націоналістичної ідеологій, протистоянням українського та російського націоналізму.

Під ідентичністю загалом прийнято розуміти результат самовизначення людини чи групи у соціальному сенсі, створення «образу – Я» та «образу – Ми», тобто віднесення ними себе до тих чи інших спільнот за віковими, професійними, статевими, територіальними, етнічними, конфесійними чи іншими ознаками.

Англійське слово «identity» вживається у трьох значеннях: тотожності, справжності й самобутності. У соціогуманітарних науках пріоритет віддається третьому значенню (самобутність) – ідентичність тут розуміється як сукупність специфічних рис, які виділяють певну спільноту з-поміж інших, і є для окремої особи чи групи підставою для віднесення себе до цієї спільноти. Втім, єдності поглядів у визначенні природи ідентичності не спостерігається. Навколо цього поняття не вщухають гострі дискусії.

Дослідження поняття ідентичності ускладнене поширенням і використанням концептів «національна ідентичність» та «етнічна ідентичність» та інших похідних утворень.

Л. Нагорна пропонує характеристику поняття «національна ідентичність» в українському контексті, відзначаючи, що поняття етнічної і національної ідентичності часто ототожнюються [1].

Зважаючи на таке ототожнення, М. Обушний ввів у науковий обіг гібридне поняття «етнонаціональна ідентичність» [2].

Як зазначає А. Іванець, в останні десятиліття можна говорити як про самоствердження загальнонаціональної ідентичності в українському соціумі, так і про зростання ролі регіонів, про поглиблення регіональної ідентичності вписаної у загальноукраїнський, а іноді й європейський контекст [3].

Розмежовуючи поняття національної та етнічної ідентичності, зауважимо, що в поняття етнічної ідентичності вкладаються насамперед спільні уявлення, що виникають внаслідок усвідомлення членами певної етнічної групи спільності походження, культури, мови, традицій, території, історії тощо. Етнічність, як правило, відіграє роль того специфічного, неповторного, що притаманне саме цій спільноті. Її

найсуттєвіші характеристики – особливості психологічного складу, характеру, темпераменту, своєрідність етнодемографічного потенціалу – все те, що вкладається в поняття «етнічний стереотип».

Що ж до національної ідентичності, то, порівняно з етнічною, це поняття є більш невизначеним і розмитим. Один із визначних західних авторитетів у питаннях національної ідентичності Е. Сміт характеризує її як абстрактну, багатовимірну конструкцію, пов'язану з багатьма різноманітними сферами життя і схильну до численних перетворень і поєднань. Її найголовнішими рисами є історична територія, спільні міфи та історична пам'ять, спільна культура, єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів, спільна економіка. Поняття національної ідентичності передбачає насамперед самотність, історичну індивідуальність, наявність популярної в масах національної ідеї. Національна ідентичність може химерно поєднуватися з іншими різновидами ідентичностей – класовою, релігійною, етнічною, а її ідеологія – хамелеоноподібно перетворюватися на інші ідеологічні різновиди: лібералізм, фашизм, комунізм [4, 149-150].

Якщо етнічна ідентичність ґрунтується на певній системі об'єктивних ідентитетів – расових, культурних, психологічних (антропологічний тип, мова, релігійні догмати, традиційна обрядовість), то конституїтивною основою національної ідентичності виступають ознаки, значно менш «відчутні на дотик» – свідомість, політична воля, громадянство.

Цікавою є думка вітчизняного дослідника В. Циби щодо характеристик, яким має відповідати ментальність громадян країни для успішного проведення реформ і побудови суспільства з гідним рівнем життя його громадян. Головні з них, що сприяють ідентифікації жителів з громадянством певної країни і формуванню конкурентоспроможної нації, такі: визнання і шанобливе ставлення до національних символів – Гімну, Герба і Прапора (і тим самим визнання Конституції і законодавства цієї країни, прав цієї нації); знання і сприйняття історичного минулого країни, культури корінного етносу з метою зміцнення нації; знання і користування державною мовою – мовою корінного етносу – насамперед з метою консолідації громадян в націю, а також як засобу спілкування; духовна єдність народу завдяки єдиній вірі, що сприяє формуванню і зміцненню нації; обґрунтований мінімальний ценз осілості імігрантів в країні з метою адаптації до соціального й етнічно-культурного середовища [5].

Історично, на європейському континенті регіональна (місцева, локальна) ідентичність формувалася та існувала набагато раніше за

«національну», якщо останню розуміти у сенсі належності до спільноти, об'єднаної громадянством певної національної держави. Ця послідовність простежується на рівні таких найпотужніших держав-засновників Європейського Союзу, як Німеччина і Франція, а також Іспанія та Італія. Фактично, майже кожна сучасна європейська країна протягом тривалого періоду формувала спільну національну ідентичність шляхом «накладання» її на вже існуючі попередньо ідентичності нижчого рівня (об'єднуючи таким чином баварців із саксонцями, каталонців з андалузцями й т. ін.) [6].

На пострадянському просторі спільними рисами «нових» регіональних псевдоїдентичностей є ностальгія за радянським минулим, значно міцніше вкорінена радянська ментальність з притаманною їй тугою за «сильною рукою» та державним патерналізмом, а також російськомовність. Російська мова зберігає домінуючі позиції навіть у тих випадках, коли йдеться про малі етноси, що боролися начебто за відродження й подальший розвиток власної етнокультурної ідентичності. Серед останніх можна назвати абхазів та південних осетинів, які формально відокремилися від Грузії у 2008 році, а також гагаузів, що отримали територіальну автономію в межах Республіки Молдови у 1994 році. Крім мови та менталітету, ці сепаратистські регіони, до яких належить також Придністров'я, об'єднує перебування під потужними економічними, політичними та культурними впливами Росії і надзвичайно високий рівень залежності від російської підтримки і допомоги.

Зважаючи на складні процеси, що супроводжують формування національної ідентичності українців, взагалі, на процесуальний характер формування ідентичності, природним є вибір моніторингу як способу досліджень особливостей ідентичності громадян.

Під моніторингом в цьому випадку розуміємо систему періодичного спостереження за тими чи іншими об'єктами, збору інформації про їх стан, здійснюваний із певною періодичністю. Накопичення періодично отримуваної інформації проводиться з метою оцінки станів об'єктів спостереження, виявлення тенденцій їх розвитку і прогнозування майбутніх станів. При цьому проводиться порівняння результатів спостережень, зроблених, як правило, на різних часових відрізках їх проведення. У зв'язку з цим при всіх періодично повторюваних спостереженнях використовується, як правило, однакова система базових індикаторів.

У контексті вказаної проблематики Міжвузівським дослідним центром «Політика і освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Запорізької обласної ради (далі –

Центр) запроваджене дослідження громадянської і політичної ідентичності студентів вищих навчальних закладів і протягом березня-квітня 2012 року проведено перший етап моніторингу – опитування на тему: «Громадянська і політична ідентичність студентів вищих навчальних закладів: регіональний аспект». Вибірка склала 500 студентів шести вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) міста Запоріжжя.

Отримані дані засвідчили громадянську ідентичність як домінуючу, тобто переважна більшість респондентів (65 %) в першу чергу вважають себе носіями української політичної нації, а не представниками етносу, мешканцями тієї чи іншої території, не включені значною мірою в глобалізаційні та інтеграційні процеси. Цей показник певною мірою корелюється і з етнічною ідентичністю (78 % респондентів вважають себе українцями).

Спостерігається певна дифузія мовно-етнічної ідентичності студентів, про що свідчать показники усвідомлення більшістю респондентів себе українцями та української мови як рідної (58 %) паралельно із переважним вживанням побутової російської мови (74 %). У першу чергу отримані дані засвідчують певну дифузію мовно-етнічної ідентичності студентів, про що свідчать показники усвідомлення більшістю респондентів себе українцями та української мови як рідної паралельно із переважним вживанням побутової російської мови. Ці показники вказують на тенденцію до трансформації мовно-етнічного простору Запорізького регіону, народження нової дифузної мовно-етнічної ідентичності. Результати опитування зайвий раз актуалізують проблему зведення російської мови, якою у повсякденному житті спілкується більшість населення регіону, до рівня побутової, втрачання чистоти мови, зникнення з вжитку російської літературної і офіційно-ділової мови, низького рівня мовної грамотності громадян, використання суржику в буденному спілкуванні і ділових комунікаціях. З огляду на вказані вище тенденції, вбачається раціональним запропонувати органам місцевої влади ініціювати питання перегляду пріоритетів мовної політики, зокрема викладання російської мови та літератури у загальноосвітніх навчальних закладах.

У свідомості студентства переважають думки стосовно консолідації українського народу в межах політичної нації завдяки переважно ментальним чинникам, таким як, культура: мова, традиції, народна творчість (42 %); душа народу (19 %), спосіб життя (11 %) та спільна історична доля (10 %).

Отримані результати опитування вказують на те, що за визначенням вектору розвитку і пріоритетів зовнішньої політики нашої держави уподобання студентів розділилися на три частини:

- 26 % тих, хто прагне до побудови зовнішніх зносин, виходячи з пріоритету національних інтересів;

- 37 % прибічників посилення міжнародного співробітництва з країнами колишнього СРСР (Східнослов'янський блок – 16 %: Росія, Білорусь; Євразійський блок – 13 %: Росія, Казахстан, Узбекистан, Білорусь та інші пострадянські країни; з Росією – 8 %);

- 31 % – прихильники європейського та євроатлантичного співробітництва (ЄС – 25 % і НАТО – 6 %).

За позаблоковий статус нашої держави висловилося тільки 6 % респондентів.

Таким чином можна сказати, що більшість респондентів схиляються до розвитку зовнішньої політики України у напрямку посилення зовнішньоекономічних та зовнішньополітичних зв'язків саме у межах пострадянського простору. Тією чи іншою мірою 83 % студентів визнають спільність історичного минулого народів Росії і України, а 59 % опитаних висловлюються на користь прагнення народів Росії та України до об'єднання у межах єдиного економічного, культурного, освітнього і політичного простору.

На наш погляд, сьогодні важливо чітко розрізнити етнічну і національну ідентичності. В основу такого розрізнення слід покласти відмінності між етноцентричним і локоцентричним типами світосприймання. Ідентифікація з етносом є в своїй основі культурною, в ідентифікації з нацією значно виразнішим є територіальний компонент. Підґрунтя етносу – біологічне, лінгвістичне, культурно-релігійне. Підґрунтя нації – інституційне, політичне, територіальне. На відміну від етнічної, національна ідентичність знаходить свій головний прояв у горизонтальній ідентифікації членів певної спільноти як співгромадян. Акцент робиться при цьому на загальнонаціональних цінностях: національному інтересі, національній безпеці тощо.

На підставі проведеного аналізу можна запропонувати такі детермінанти подальших моніторингових досліджень ідентичності як чинника формування громадянськості: виявлення рівня усвідомлення домінантної ідентичності; визначення базових критеріїв усвідомлення громадянства; виокремлення форм громадянської участі та активності; аналіз пріоритетів розвитку внутрішньої політики, напрямків формування національної ідеї за результатами оціночних суджень; з'ясування політичних уподобань; дослідження розуміння векторів міжнародного співробітництва; виявлення рівня довіри до соціальних і

політичних інститутів; виділення особливостей мовної, національної, релігійної ідентичності.

Результати дослідження засвідчили потужний гносеологічний та онтологічний потенціал розвитку національної, макрорегіональної та регіональної ідентичності як чинника формування громадянськості в Україні.

Подальше проведення наукових розвідок у цьому напрямку – це не тільки періодичне проведення досліджень в рамках моніторингової діяльності, але й застосування інших методик (соціологічні дослідження, фокус-групи, кейс-стаді, конференції, «круглі столи» тощо), що слугуватимуть детермінантами оптимізації розвитку національної ідеї в умовах мультикультурного, скалярного та поліетнічного сучасного українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Нагорна Л.* Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі // Політичний менеджмент. – 2003. – № 2. – С. 14-30.
2. *Обушний М. І.* Етнонаціональна ідентичність – феномен самовизначення українців / Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.05 / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 1999. – 34 с.
3. *Іванець А.* За Перекопом земля є, або макрорегіон Таврія як історико-культурна, географічна та економічна реальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://krumtatar.in.ua/index/article/id/1042>. – Назва з екрану.
4. *Сміт Е.* Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Тарашука. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
5. *Циба В.* Демократичні перетворення в країні. Діалектичні і соціально-психологічні аспекти // Політичний менеджмент. – 2011. – № 4. – С. 56-70.
6. *Беліцер Н.* Регіональна ідентичність і регіональний сепаратизм у сучасній Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/regionalna-identichnist-i-regionalnii-separatizm-u-suchasnii-evropi>. – Назва з екрану.

Арабаджиев Д. Ю. Мониторинг национальной, макрорегиональной и региональной идентичности как факторов формирования гражданской ответственности.

В статье рассмотрено понятие идентичности, разделены понятия национальной и этнической идентичности. Представлены результаты социологического исследования факторов формирования идентичности. Определены направления дальнейших исследований, в т.ч. в рамках мониторинговой деятельности по определению особенностей

становлення, розвитку и функционирования идентичности как фактора формирования гражданской ответственности в современном обществе.

Ключевые слова: гражданственность, этническая идентичность, национальная идентичность, мониторинг, факторы.

Arabadjiev D. Y. Monitoring of National, Macroregional and Regional Identity as Factors of Citizenship Formation.

The concept of identity is under analysis; the definitions of national and ethnical identity are divided. The results of sociological study of identity formation factors are given. The perspectives of the further researches are defined, including monitoring activity on finding the peculiarities of forming, development and functioning of identity as a factor of citizenship formation in modern society.

Keywords: citizenship, ethnical identity, national identity, monitoring, factors.

Мироненко П. В.

**КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ:
БАЗОВІ НАПРЯМИ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ
КЛАСИЧНИХ ПІДХОДІВ**

У статті розглянуто базові напрями переосмислення класичних підходів щодо класифікації форм державного правління на основі необхідності висвітлення співвідношення їх формальних і реальних ознак. Проаналізовано можливості застосування концепцій політичної системи Г. Алмонда, Д. Істона та К. Дойча при вивченні трансформації форм державного правління. З'ясовано особливості авторських підходів щодо розгляду класифікації форм державного правління вітчизняних науковців С. Бостана та Я. Бариської.

Ключові слова: форма державного правління, поліархія, політична система.

Проблематика знаходження та обґрунтування функціонування найбільш ефективних моделей системи державної влади й управління в останні десятиріччя є однією з найактуальніших у царині наукових пошуків політологів, соціологів, правників, соціальних філософів та фахівців з державного управління. Адже саме в часи розгортання трансформаційних процесів та посилення глобалізаційного впливу на всі сфери життя сучасних держав питання про оптимізацію системи державної влади й управління постають особливо гостро і злободенно.